

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Filologie – český jazyk

Mgr. Barbora Štěpánková

**K funkci výrazů částicové povahy ve výstavbě textu,
zejména k jejich roli v aktuálním členění**

**Particle Character Units and Their Function in Text
Structure, especially in Topic-Focus Articulation**

Teze

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Eva Hajičová, DrSc.

2013

1. Úvod

Dizertační práce **K funkci výrazů částicové povahy ve výstavbě textu, zejména k jejich roli v aktuálním členění** je zaměřena na zkoumání částicových výrazů s aktualizací funkcí (aktualizátorů), a to z pohledu sémantického i funkčního. Zabývá se jak významy jednotlivých výrazů, tak i sémantickými rysy společnými určité skupině těchto výrazů. Cílem je také charakterizovat vlastnosti a slovnědruhové zařazení těchto výrazů, a především pak specifikovat jejich roli v rámci věty, zejména z pohledu aktuálního členění. Zdá se proto, že sama práce stojí na pomezí několika lingvistických disciplín, zvláště lexikografie a syntaxe.

Výše naznačenému zaměření práce odpovídá i výběr obecných jazykovědných příruček, které byly zvoleny k základnímu zmapování daného tématu. Z mluvnic byly použity především Mluvnicka češtiny 2 a 3 a Příruční mluvnicka češtiny, ze syntaxí Kopečného Základy české skladby, Šmilauerova Novočeská skladba, Skladba spisovné češtiny a Skladba češtiny M. Grepla a P. Karlíka. Ze slovníků především dva nejnovější výkladové slovníky, tedy Slovník spisovné češtiny a Slovník spisovného jazyka českého. Z monografií a knih, které se vztahují k tématu výše zmíněných výrazů, pak za nejdůležitější považujeme práce: Čeština a obecný jazykozpyt V. Mathesia, Danešovy knihy Věta a text a Intonace ve spisovné češtině, Komárkovy Příspěvky k české morfologii, Aktuální členění P. Sgalla, E. Hajičové a E. Buráňové, Kniha o slovosledu L. Uhlířové, Sentence Adverbials E. Koktové a Polskie partykuły a Wyrażenia funkcyjne M. Grochowského.

Příklady používané v práci pocházejí především z korpusů ÚČNK, a to ze synchronních psaných i mluvených, zejména jsme využili korpusy SYN2010 a ORAL2008, doplnkově pak SYN, PMK, ORAL2006 a BMK. Pracovali jsme při tom jak s nástrojem Bonito, tak s nástrojem Sketch Engine. Využili jsme i anotovaná data v PDT 2.0 Ústavu formální a aplikované lingvistiky MFF UK (prostřednictvím nástroje PML-TQ) a data zpracovaná v lexikální databázi Pralex OSLL ÚJČ (prostřednictvím nástroje Praled). Dále jsme pracovali s příklady z citovaných slovníků, mluvnic a dalších publikací. Konečně jsme také použili příklady excerpované z tisku a reklam či odposlechnuté v médiích i v běžné veřejné i soukromé komunikaci. Příklady jsou v některých případech zkráceny či zjednodušeny vzhledem k potřebám vykládaného problému.

2. Vymezení aktualizátorů

Předmětem dizertační práce jsou výrazy, které mají specifickou zdůrazňovací, aktualizací

úlohu ve výstavbě věty¹, potažmo i textu; v práci je označujeme jako **aktualizátory**. V mluvnicích, monografiích a slovnících bývají zpravidla řazeny ke slovnímu druhu částic (ve starších příručkách i k příslovcím). Hovoří se pak o nich např. jako o zdůrazňovacích a vytýkacích modálních slovech (Kopečný 1962), o zdůrazňovacích, zesilovacích příslovcích (Havránek-Jedlička 1981) či o vytýkavě zdůrazňovacích částicích (Mluvnice češtiny 2 1986).

I my řadíme aktualizátory mezi částice, přičemž naše chápání částic vychází z Komárkova schématického vymezení (Komárek 2006), tj. že **částice není:**

- **větný člen** (x příslovce)
- **gramatický komponent věty** (x spojky a předložky)
- **výpověď** (x citoslovce)

Zároveň se však jedná o výrazy, které jsou zhusta homonymní s jinými slovními druhy a často též polysémi v rámci částic. Vzhledem k tomu je nutno mít na zřeteli i přechody mezi jednotlivými slovními druhy a polyfunkčnost výrazů (srov. např. Bauer 1964 či Vondráček 1999).

Z pohledu aktuálního členění bývají tyto výrazy označovány jako fokusační částice² (Příruční mluvnice češtiny 1995), rematizátory (Firbas 1974, Sgall, Hajičová, Buráňová 1980) či aktualizací částice (Uhlířová 1987). Odráží se zde jejich schopnost „signalizovat ve větě kategorie aktuálního členění, a to kategorie sdělně nejzávažnější – ohnisko a kontrastivní základ.“ (Mikulová a kol. 2005, s. 1101) Tato funkce se projevuje tím, že aktualizátory upozorňují na některé výrazy, aktualizují je. V této práci pro tyto výrazy používáme arbitrární označení „zasažené výrazy“. Vztah aktualizátoru k zasaženému výrazu bývá označován jako dosah³. Zasaženým výrazem při tom může být jak jednotlivé slovo či rozvitý větný člen, tak koordinované spojení nebo např. celá vedlejší věta.

Další vlastností, která je pro aktualizátory charakteristická, je schopnost implikovat presupozici.⁴ Na tuto vlastnost některých výrazů poukazuje už Komárek⁵, když vymezuje tzv. partikule endocentrické. Charakterizuje výpovědi se specifickými presupozicemi, které jsou vytvářeny právě pomocí těchto výrazů. „Výrazy *ještě, již/už* ukazují za hranice výpovědi (k presupozici), zároveň však ukazují k výpovědi samé jako k materiálu, z něhož má být presupozice konstruována.“ (Komárek 2006, s. 233) Tuto schopnost na základě postřehů

1 V odborných pracích se pro zkoumané jednotky aktuálního členění používá jak termín „věta“, tak termín výpověď. My se držíme přístupu Sgalla, Hajičové, Buráňové (1980) a pracujeme s pojmem „věta“ (který významově odpovídá Danešovu a Dokulilovu (1958, 1997) spojení „větná výpověď“). Srov. např. i heslo T. Hoskovce Věta a výpověď v ESČ.

2 Srov. též anglické termíny „focusing adjuncts“ (Quirk 1974), „focussing CA expressions“ (Koktova 1986), „focus sensitive operators“ (Kriřka 1991) či „focusing adverbs“ (Rooth 1992).

3 Dosah není výsadou aktualizátorů, podobně se mohou chovat i modální a postojové částice.

4 Srov. také i Bedřichová 2008.

5 Viz Komárek 1958 a 1979.

Bedřichové (2008) ještě specifikujeme na to, že aktualizátor implicitně odkazuje k existenci skupiny výrazů, k níž se zasažený výraz určitým způsobem vztahuje.

Za výchozí **kritéria pro zařazení mezi aktualizátory** tedy považujeme následující vlastnosti výrazu:

- **schopnost dosahu** (zejména schopnost mít v dosahu vlastní ohnisko či jiný v aktuálním členění relevantní výraz)
- **schopnost zdůrazňovat, aktualizovat zasažený výraz**
- **schopnost implikovat presupozici**

Aktualizátory pak podle těchto kritérií vybíráme ze soupisu všech slov, která jsou v analyzovaných příručkách považována za daný typ výrazů. Z původních cca 140 uvažovaných výrazů jsme takto vybrali cca 75 aktualizátorů, které jsme poté na základě vlastní excerpcy doplnili na cca 80 výrazů, jimž se věnuje další rozbor.

3. Sémantika aktualizátorů

Aktualizátory mají kromě schopnosti implikovat presupozici a aktualizovat některý výraz či výrazy také další složku významu, na jejímž základě je možné rozdělit je do skupin se stejnou sémanticko-funkční charakteristikou.

Můžeme je rozdělit do skupin podle sémantických rysů, jejichž prostřednictvím vypovídají něco o zasaženém výrazu⁶, a to na aktualizátory:

- 1) **omezující platnost určitého tvrzení na zasažený výraz** (omezovací aktualizátory)
- 2) **zahrnující zasažený výraz do skupiny, pro niž platí určité tvrzení, a vymezující jeho místo v ní** (zahrnovací aktualizátory)
- 3) **časově zdůrazňovací** (časové aktualizátory)

(Časově zdůrazňovací aktualizátory přitom v některých případech procházejí napříč výše uvedenými skupinami, avšak zároveň mají řadu vlastností, které jsou společné pro ně jako pro skupinu, a proto je analyzujeme samostatně.)

Výrazy spadající mezi **omezovací aktualizátory** dále rozdělujeme na základě míry ohraničenosti zasaženého výrazu, tj. jakým způsobem je charakterizováno omezení/vyčlenění zasaženého výrazu. Bývají označovány též jako restriktory či omezovací částice. Podle našeho názoru může aktualizátor tvrzení omezovat buď oboustranně/zcela (**aktualizátory prostě omezovací: jen, pouze, jenom, toliko, jediný, akorát, čistě, leda, výlučně** atd., **omezovací**

⁶ Sémantickým členěním aktualizátorů se zabývali např. Šmilauer 1969, Daneš a Hlavsa 1983, Daneš 1985, Nekula (např. v PMČ), Grepl 1998.

aktualizátory s příznakem významnosti: *právě, zrovna, ausgerechnet, přímo, omezovací aktualizátory s příznakem kontrastu:* *naopak, zas, zase*), nebo určuje minimální (dolní) či maximální (horní) hranici (**omezovací aktualizátory s příznakem dolní hranice:** *alespoň, aspoň, přinejmenším, nejmíň, minimálně, nanejmeně* atd. a **omezovací aktualizátory s příznakem horní hranice:** *maximálně, nanejvýš, sotva, stěží* atd.).

(1) *U jejich stolu je jen jedna prázdná židle.* (celkové omezení; neutrální, přesné určení)

vs.

(2) *U jejich stolu je minimálně/alespoň jedna prázdná židle.* (určení dolní hranice, jedna a možná více)

vs.

(3) *U jejich stolu je maximálně jedna prázdná židle.* (určení horní hranice, jedna a určitě ne více)

Společným rysem **zahrnovacích aktualizátorů** je vyjádření či naznačení přináležitosti zasaženého výrazu do určité skupiny. V rámci tohoto typu pak rozlišujeme, jakým způsobem aktualizátor charakterizuje pozici zasaženého výrazu v této skupině. Vydělujeme tak **aktualizátory prostě zahrnovací** (např.: *také, taky, též, i, rovněž, nejen, ještě*), **zahrnovací aktualizátory s příznakem překvapivosti** (např.: *i, ani, dokonce, sám, samotný*), **zahrnovací aktualizátory s příznakem významnosti** (např.: *hlavně, především, zejména, jmenovitě, speciálně, zvlášť, zvláště*) a **zahrnovací aktualizátory s příznakem exemplárnosti** (např.: *například, třeba, třebas*).

Aktualizátory v rámci jedné skupiny, resp. podskupiny mohou vytvářet řady synonymních či významově blízkých výrazů, srov. např.:

jen - jenom - pouze - akorát - toliko - jedině

také - taky - ještě - rovněž - taktéž

Jednotlivé výrazy se pak liší frekvencí užití, komunikačními příznaky - knižnost, hovorovost, zastaralost, mohou být typické pro psaný či mluvený projev, pro určitý funkční styl apod.

Také zde můžeme najít některé rysy antonymie, srov. např.:

Protikladnost na základě (relativní) důležitosti zasaženého výrazu

(4) *Vídeň je nejbliže Praze nejen vzdáleností.* (naznačuje, že kromě zasaženého výrazu jsou členem implikované skupiny i další prvky, zasažený výraz je chápán jako méně podstatný)

vs.

(5) *Vídeň je nejbliže Praze také vzdáleností.* (naznačuje, že kromě dalších prvků je členem implikované skupiny i zasažený výraz, zasažený výraz chápán jako podstatný)

Protikladnost založená na vztahu k časové hranici

(6) *Ještě* na Šimonových leptech se vyskytuje Praha docela zasněžená. (překvapivě pozdě/dlouho - očekává se, že děj skončí dřív)

vs.

(7) *Už* na Šimonových leptech se vyskytuje Praha docela zasněžená. (překvapivě brzo - očekává se, že děj začne později)

vs.

(8) *Teprve/Až* na Šimonových leptech se vyskytuje Praha docela zasněžená. (překvapivě pozdě - očekává se, že děj začne dřív)

4. Umístění aktualizátorů

Aktualizátory patří k typu částicových výrazů, které se mohou pohybovat po větě, tj. jejich umístění není omezeno na některou pozici, a obecně lze také říct, že aktualizátory nejsou omezeny ani co se týče dosahu, tj. že zasaženým výrazem není pouze určitá skupina slov (ať už vymezená syntakticky, morfologicky či sémanticky).

Na druhou stranu však existuje prototypické postavení aktualizátorů, a to před informačně nejzávažnějšími prvky věty, tedy před vlastním ohniskem a před kontrastivním základem, a z dokladů nalezených v korpusu i jinde je patrné, že ani sémantická spojitelnost aktualizátorů není zcela libovolná.

V práci se proto pokoušíme zachytit tendence v umísťování jednotlivých typů aktualizátorů a popsat omezení, která se týkají jejich pozice ve větě. Aktualizátory jsme pro tuto analýzu rozdělili do skupinek podle sémantických typů a vyhledávali jsme (zejména v korpusu SYN2010 a v PDT 2.0) příklady dokladující jednotlivé kombinace. A to:

a) vzhledem k typu zasaženého výrazu - jako možné zasažené výrazy jsme zvolili: sloveso, jméno (substantivum, zájmeno), vlastní jméno (výraz vyjadřující jedinečnost), kvantitu, adjektivum a adverbium v komparativu

b) vzhledem k pozici v povrchové struktuře věty - zajímali nás při tom pozice: na začátku věty, uvnitř základové části věty, v ohniskové části věty a na úplném konci věty

Na základě výsledků této analýzy se poměrně zřetelně ukazuje centrálnost a perifernost jednotlivých typů výrazů ve funkci aktualizátoru. Za centrum aktualizátorů považujeme výrazy, které se mohou objevovat na všech zkoumaných pozicích a mohou mít v dosahu všechny typy vybraných zasažených výrazů. Jedná se o aktualizátory: *jen, aspoň, maximálně, také, ani, dokonce,*

*hlavně*⁷. Ve srovnání s výrazy, které bývají za aktualizátory považovány většinou autorů v námi zkoumaných příručkách⁸, se v centru neobjevují žádné časové aktualizátory. Vyplývá to z jejich hraničního postavení, zejména na přechodu mezi aktualizátory a časovými příslovci.

Naopak za periferní aktualizátory podle pozice ve větě a možností dosahu považujeme výrazy: *jediný, samý, sám, většinou, zásadně*. Okrajovost v těchto případech souvisí s původem výrazů a s jejich malou sémantickou vyprázdňeností, resp. s významnou přítomností původního významu.

Dá se říci, že centrálnost a perifernost aktualizátorů souvisí také s celkovou frekvencí výrazu, avšak domníváme se, že množství zkoumaných dokladů bylo dostatečné na to, abychom např. i u homonymních výrazů doložili jejich aktualizační význam, a aby tedy analýza měla dostatečnou vypovídací hodnotu (alespoň co se psaného jazyka týče).

5. Aktualizátory v systému slovních druhů

Předpoklad, že aktualizátory patří mezi částice, se potvrdil i podle našich analýz provedených na excerpovaných příkladech. Většinu aktualizátorů lze do tohoto slovního druhu bez problémů zařadit. I když u řady z nich je přitom zřejmá homonymie či polysémie.

U některých výrazů je však situace poněkud složitější, zejména vzhledem k přechodovému charakteru určitých významů. Problematické z tohoto pohledu mohou být:

- časové aktualizátory stojící na hranici příslovečného a částicového významu (*už, ještě* atd.)
- aktualizátory adjektivního původu, jejichž částicová platnost je omezena sémanticky i syntakticky, které si však i jako aktualizátory ponechávají plnou deklinaci (*jediný, sám* atd.)

Zvláštní pozornost si ale zaslouží vztah aktualizátorů a spojek. Na rozdíl od výše zmíněných typů zde totiž většinou nejde o hraničnost některého z významů aktualizátorů; významy zůstávají aktualizační, avšak výrazy navíc získávají spojovací funkci. Objevují se pak jako:

- součást souřadného spojkového výrazu

(9) ... jeho vyprávění upoutalo **nejen** otce, **ale i** Lucii.

- podřadící spojka

(10) Nesmíte ho namáčet, **jen** napařit.

- výraz uvozující apozici

⁷ Uvádíme zde pouze reprezentanty jednotlivých sémantických skupin.

⁸ Za zdůrazňovací, aktualizační, fokalizační apod. považuje naprostá většina, resp. všechny vybrané publikace výrazy: *jen, ještě* a *už*. Většina publikací dále v této kategorii shodně uvádí výrazy: *alespoň, ani, až, dokonce, hlavně, i, jenom, již, pouze, právě, především, rovněž, také, teprve, zase, zvláště*.

(11) *Přes léto je zájem menší, **hlavně** v době prázdnin.*

- výraz uvozující vedlejší větu

(12) *Svítit můžeme, **jen** když budeme uvnitř chrámu.*

6. Anketa

Jednou ze součástí této práce byla anketa zaměřená na vnímání aktualizátorů recipienty. Nejedná se o ústřední část práce, avšak naším cílem bylo podpořit, či naopak korigovat náš názor na aktualizátory na základě odpovědí respondentů. Anketa byla šířena na internetu, celkový počet dotazovaných byl 102, každý z respondentů odpovídal na 12 z 35 možných otázek.

Anketa byla zaměřena především na dvě oblasti:

a) Vnímání významu aktualizátoru recipienty

Zejména se jednalo o ověření významu některých aktualizátorů a o ověření polysémie či tzv. překrývání významů. Další otázky se ptaly na interpretaci významu celé věty s aktualizátorem a na reflexi víceznačnosti některých vět. Zvláštní pozornost jsme věnovali i tomu, jak recipienti vnímají schopnost aktualizátorů implikovat presupozici, zda se shodnou na obsahu presupozice atd.

b) Vnímání dosahu aktualizátoru recipienty

Dotazy tohoto typu směřovaly k odlišování příznakového a bezpříznakového umístění aktualizátorů, k vnímání kontextové zapojenosti výrazů atd.

Výsledky ankety potvrdily významovou platnost některých výrazů (např. *zásadně, dokonce* i). Ověřili jsme si, že respondenti mají ponětí o kontextové zapojenosti výrazů, o bezpříznakovém umístění intonačního centra a že preferují bezpříznakový slovosled, zároveň že však jsou schopni porozumět i větám příznakovým. Znovu se tak potvrzuje teze, že informaci o umístění intonačního centra či intonačního důrazu lze spolu se slovosledem považovat za primární při interpretaci věty. Poněkud překvapivé byly naopak výsledky týkající se vnímání presupozic a bude zajímavé věnovat jim v budoucnu další výzkumy.

7. Závěr

V této dizertační práci jsme se pokusili vymezit kategorii výrazů, jež vzhledem k jejich charakteristické aktualizací funkci označujeme jako aktualizátory. Jedná se o výrazy, které lze ze slovnědruhového pohledu zahrnout mezi částice, tj. jde o výrazy, které nejsou větnými členy (vs. např. příslovce) ani jejich součástmi (vs. např. předložky) a netvoří samostatné výpovědi (vs. např.

citoslovce). V některých ohledech se blíží spojkám, společně s nimi tvoří víceslovné spojkové výrazy, mohou modifikovat souřadící spojky, hrají úlohu při strukturaci textu apod.

Kromě zdůrazňovací/aktualizační funkce mají aktualizátory ve větě další funkci vyplývající z jejich lexikálního významu. Ze sémantického hlediska aktualizátory rozdělujeme do tří základních typů: na aktualizátory omezovací, aktualizátory zahrnovací a aktualizátory časově zdůrazňovací. Mezi jednotlivými výrazy pak lze vypožorovat sémantické vztahy synonymie (*také – rovněž*) a antonymie (*minimálně – maximálně*). Podle analýz srovnávajících frekvenci výskytů jednotlivých výrazů v psaném a mluveném korpusu se též jeví, že některé výrazy jsou typické pro projev psaný a jiné pro projev mluvený (srov. *jen* a *jenom*). V excerpovaných příkladech se navíc ukazuje, že též umístění aktualizátorů ve větě se v psaném a mluveném jazyce odlišuje. (Např. umístění aktualizátoru na konci věty či obecně v postpozicích je často příznakem mluvenosti.)

Aktualizátory se do značné míry překrývají s výrazy jinde označovanými jako *rematizátory*, *fokalizátory*, *fokalizační částice* – všechna tato označení přitom poukazují na úlohu daných výrazů v aktuálním členění. Ta bývá charakterizována jako signalizace ohniska, případně též kontrastivního základu, za prototypické se pak považuje umístění na hranici základu a ohniska a dále na samém začátku věty. Výsledkem našich zjištění je, že tato místa jsou pro aktualizátory opravdu základní, avšak zdá se, že mluvčí je umísťuje i na další místa ve větě a zdůrazňuje jimi prvky, které považuje za informačně závažné. Podle našeho názoru tedy nejen zdůrazňují aktuální členění, ale mohou ho i ovlivňovat, a to nikoli vytvářením ohniska/rématu, ale pozměněním míry výpovědní dynamičnosti. Utvářejí jeho novou (= odlišnou od bezpříznakové) podobu tím, že se některé výpovědně dynamičtější prvky objevují více nalevo (hl. v základu).

S výše zmíněnými sémantickými typy aktualizátorů a s jejich schopností implikovat presupozici souvisí další funkce aktualizátorů. Aktualizátory prostřednictvím omezení platnosti na zasažený výraz či zahrnutím zasaženého výrazu do skupiny implikovaných prvků poukazují za hranice věty a chápeme je jako prvky spoluvytvářející strukturu a soudržnost text – tzv. kontextualizátory.

Tématika aktualizátorů byla v minulosti nahlížena jako součást problematiky aktuálního členění. Pokud pak byla práce zaměřena na aktualizační výrazy jako takové, zabývali se autoři zpravidla prototypickými výrazy a charakterizovali některou z jejich specifických vlastností. Přínosem této práce je, že se naopak pokouší uchopit aktualizátory jako celek, zachycuje co nejširší spektrum těchto výrazů – od centrálních po okrajové, charakterizuje jejich fungování v textu (možnosti dosahu, možnosti umístění) a zároveň popisuje jejich obecné i specifické vlastnosti. Práci z tohoto pohledu považujeme za využitelnou pro slovníkářskou praxi.

Seznam použité literatury

Adamec, P.: Částice a aktuální členění, in: Přednášky z 39. běhu LŠSS (usp. J. Hasil), Praha 1997, s. 68-77.

Bauer, J.: Spojky a částice, SPFF BU, A 12, 1964, s. 131-139.

Bedřichová, Z.: Částice implikující presupozici v češtině, Diplomová práce FF UK, ÚČJTK Praha 2008.

Čermák, F.: Partikule, jejich syntagmatika a kumulace v mluvené češtině, in: Čeština v mluveném korpusu (eds. M. Kopřivová, M. Waclawičowá), Praha 2008, s. 63-74.

Čermáková, K. - Mladová, L. - Fučíková, E. - Veselá K.: Annotation of Selected Non-dependency Relations in a Dependency Treebank, in Proceedings of 8th Treebanks and Linguistic Theories Workshop (TLT), Milano 2009, s. 51-57.

Český jazykový atlas 5, Praha 2005.

Daneš, F.: Intonace a věta ve spisovné češtině, Praha 1957.

Daneš, F.: O identifikaci známé (kontextově zapojené) informace v textu, Slovo a slovesnost 40, 1979, s. 257-270.

Daneš, F.: Věta a text, Praha 1985.

Daneš, F.: *Naopak* z hlediska lexikálního, syntaktického a textového, Naše řeč 85, 2002, s. 113-119.

Daneš, F.: Věříš tomu? Vůbec (ne), Naše řeč 88, 2005, s. 225-231.

Daneš, F. – Dokulil, M.: K tzv. významové a mluvnické stavbě věty, in: Obsah – výraz – význam, Praha 1997, s. 209-223.

Daneš, F. - Hlavsa, Z.: K vztahu aktuálního členění a sémantické stavby výpovědi, Slovo a slovesnost 44, 1983, s. 3-11.

Encyklopedický slovník češtiny, Praha 2002.

Filipec, J. – Čermák, F.: Česká lexikologie, Praha 1985.

Firbas, J.: K otázce nezákladových podmětů v současné angličtině, Časopis pro moderní filologii 39, 1957, s. 22-42 a 165-173.

Firbas, J.: Some Aspects of the Czechoslovak Approach to Problems of Functional Sentence Perspective, in: Papers on Functional Sentence Perspective (ed. F. Daneš), Praha 1974, s. 11-37.

Firbas, J.: „Aktuální členění větné“ (,) či „funkční perspektiva větná“? Slovo a slovesnost 43, 1982, s. 282-293.

Frekvenční slovník češtiny, Praha 2004.

Grepl, M.: Partikulizace v češtině, Jazykovědné aktuality 26, 1989, s. 95-100.

Grepl, M. – Karlík, P.: Skladba spisovné češtiny, Praha 1986.

Grepl, M. – Karlík, P.: Skladba češtiny, Olomouc 1998.

Grochowski, M.: On ordering of Polish particles, in: *Issledovanija po slavjanskim jazykam* 13, Soul 2008, s. 179-187.

Grochowski, M.: Opozycja leksemów auto- i synsyntagmatycznych (w świetle homonimów gramatycznych o postaci aż), in: *Zbornik Matice srpske za slavistiku* 71-72/2007. Novi Sad 2007, s. 161-171.

Grochowski, M.: *Polskie partykuły. Składnia, semantyka, leksykografia*, Wrocław 1986.

Grochowski, M.: *Wyrażenia funkcyjne (Studium leksykograficzne)*, Kraków 1997.

Hajič, J.: *Disambiguation of Rich Inflection (Computational Morphology of Czech)*, Praha 2004.

Hajičová, E.: *Negace a presupozice ve významové stavbě věty*, Praha 1975.

Hajičová, E.: Postavení rematizátorů v aktuálním členění věty, *Slovo a slovesnost* 56, 1995, s. 241-251.

Hajičová, E.: Aktuální členění věty a výstavba promluvy, in: *Čeština – univerzália a specifika*, Brno 1999, s. 47-54.

Hajičová, E.: Presupozice, alegace a akomodace, in: *Čeština – univerzália a specifika*, Brno 2000, s. 123-129.

Hajičová, E. – Panevová, J. – Sgall, P.: *Úvod do teoretické a počítačové lingvistiky, I. sv. – Teoretická lingvistika*, Praha 2002.

Hajičová, E.: Aktuální členění, rematizátory a kontrastivní základ, in: *Užívání a prožívání jazyka* (eds. S. Čmejrková, E. Havlová, J. Hoffmannová), Praha 2010, s. 247-251.

Havránek, B. - Jedlička, A.: *Česká mluvnice*, Praha 1981.

Heim, I.: Presupposition Projection, in: *Presupposition, Lexical Meaning and Discourse Processes: Workshop Reader* (ed. R. van der Sandt), University of Nijmegen, 1990. (<http://semarch.linguistics.fas.nyu.edu/Archive/GFiMGNjN/Presupp%20projection%2090.pdf>)

Hirschová, M.: K některým funkcím větných adverbialii v češtině, in: *Tradícia a perspektívy gramatického výskumu na Slovensku*, Bratislava 2003, s. 195-203.

Hirschová, M.: *Pragmatika v češtině*, Olomouc 2006.

- Hlaváčová, J.: Průměrná redukovaná frekvence, in: Frekvenční slovník češtiny, Praha 2004, s. 15.
- Hlavsa, Z.: Denotace objektu a její prostředky v současné češtině, Praha 1975.
- Hoffmannová, J.: Sémantické a pragmatické aspekty koherence textu, Praha 1983.
- Hrbáček, J.: Nárys textové syntaxe spisovné češtiny, Praha 1994.
- Jarošová, A. - Buzássyová, K. - Bosák, J.: Východiská a zásady spracovania slovníka, in: Slovník súčasného slovenského jazyka A-G, Bratislava 2006, s. 13-47.
- Jelínek, T.: Nové značkování v Českém národním korpusu, in: Naše řeč 91, s. 13-20.
- Jmenovitě, zejména, najmě (drobnost), Naše řeč 6, 1922, s. 139-140.
- Klímová, K.: K slovnědruhovému povaze částic, in: Spisovnost a nespisovnost (ed. E. Minářová, K. Ondrášková), Brno 2004, s. 395-399.
- Koktova, E.: Sentence Adverbials in a Functional Description, Amsterdam/Philadelphia 1986.
- Koktová, E.: Segmentace výpovědi, Slovo a slovesnost 56, 1995, s. 252-266.
- Koktova, E.: Scoping expressions, in: Word-Order Based Grammar, Berlin/New York 1999, s. 117-168.
- Komárek, M.: K sémantické a syntaktické charakteristice slov *ještě, již (už)*, in: Studie ze slovanské jazykovědy, Praha 1958, s. 147-152.
- Komárek, M.: K jednomu funkčnímu rozdílu v soustavě partikulí, Slovo a slovesnost 40, 1979, s. 139-142.
- Komárek, M.: Příspěvky k české morfologii, Olomouc 2006.
- Kopečný, F.: Základy české skladby, Praha 1958.
- Krifka, M.: Association with Focus Phrases, in: The Architecture of Focus (ed. V. Molnar, S. Winkler), Berlin 2006, s. 105-136.
- Krifka, M.: A Compositional Semantics for Multiple Focus Constructions, in: Informationsstruktur und Grammatik, Sonderheft der Linguistischen Berichte (ed. J. Jacobs), Cornell Working Papers in Linguistics 10, 1991, s. 17-54.
(<http://amor.cms.hu-berlin.de/~h2816i3x/Publications/Krifka%201992%20Multiple%20Focus%20Constructions.PDF>)
- Levinson, S. C.: Pragmatics, Cambridge 1983.
- Mathesius, V.: Čeština a obecný jazykozpyt, Praha 1947.
- Mathesius, V.: Řeč a sloh, in: Čtení o jazyce a stylu (ed. B. Havránek, J. Mukařovský), Praha 1942, s. 11-102.

Marešová, H.: Zásadně souhlasíte? Naše řeč 45, 1962, s. 77-81.

Mikulová, M. a kol.: Anotace na tektogramatické rovině Pražského závislostního korpusu. Anotátorská příručka, Praha 2005.
(<http://ufal.mff.cuni.cz/pdt2.0/doc/manuals/cz/t-layer/pdf/t-man-cz.pdf>)

Mistrík, J.: Častice, in: Morfológia slovenského jazyka, Bratislava 1966, s. 746-806.
(<http://www.juls.savba.sk/ediela/msj/msj-lq.pdf>)

Mladová, L.: Od hloubkové struktury věty k diskurzním vztahům (Diskurzní vztahy v češtině a jejich zachycení v anotovaném korpusu), Diplomová práce FF UK, ÚČJTK Praha 2008.
(http://nlp.shef.ac.uk/companions/publications/Mladova_Discourse08.pdf)

Mluvnice češtiny 2, Praha 1986.

Mluvnice češtiny 3, Praha 1987.

Nekula, M.: System der Partikeln im Deutschen und Tschechischen. Unter besonderer Berücksichtigung der Abtönungspartikeln. Tübingen 1996.

Oliva, K.: K otázce lexikálního systému (na materiále českém a polském), Slovo a slovesnost 29, 1968, s. 158-167.

Petkevič, V.: Reliable Morphological Disambiguation of Czech: Rule-Based Approach is Necessary, in: Insight into the Slovak and Czech Corpus Linguistics (ed. M. Šimková), Bratislava 2006, s. 26-44.

Poldauf, I.: Třetí syntaktická rovina, Philologica Pragensia 6, 1963, s. 134-145.

Pouze — jen, jediné (drobnost), Naše řeč 4, 1920, s. 270-273.

Příruční mluvnice češtiny, Brno 1995.

Příruční slovník jazyka českého, Praha 1935-1957.
(<http://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php>)

Quirk, R.: A Grammar of Contemporary English, London 1974.

Rangelovová, A.: Hodnotící částice v české větě v porovnání s bulharštinou, ÚJČ AV ČR, Praha 1993.

Rooth, M.: A Theory of Focus Interpretation, Natural Language Semantics 1, 1992, s. 75-116.
(http://lelu.humanities.ucla.edu/library/PDFs/rooth/1992/310_Rooth1992.pdf)

Sgall, P.: Generativní popis jazyka a česká deklinace, Praha 1967.

Sgall, P. – Hajičová, E. – Buráňová, E.: Aktuální členění věty v češtině, Praha 1980.

Slovník české frazeologie a idiomatiky (Výrazy neslovesné), Praha 1988.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Praha 1978.

Slovník spisovné češtiny - elektronická verze pro PC, Praha 2005.

Slovník spisovného jazyka českého, Praha 1960–1971.
(<http://ssjc.ujc.cas.cz/>)

Slovník súčasného slovenského jazyka, Bratislava 2006 a 2011.

Spoustová, D. - Hajič, J. - Votrubeč, J. - Krbeč, P. - Květoň, P.: The Best of Two Worlds: Cooperation of Statistical and Rule-Based Taggers for Czech, in: Proceedings of the Workshop on Balto-Slavonic Natural Language Processing, ACL 2007, Praha 2007. s. 67-74.

Svoboda, A.: České slovosledné pozice z pohledu aktuálního členění, Slovo a slovesnost 45, 1984, s. 22-34 a 88-103.

Svoboda, A.: Brněnská škola funkční větné perspektivy v pojmech a příkladech, Ostrava 2007.
(http://web.iol.cz/alesvo/vyuka/Brnenska_skola_FSP.pdf)

Šimková, M.: O lexikálnom význame částic, Slovenská reč 66, 2001, s. 37-51.

Šimková, M.: Spracovanie malých slovných druhov v Slovníku súčasného slovenského jazyka, in: Bulharská a slovenská lexikografia v zjednotenej Európe, Bratislava 2009, 198-208.

Šmilauer, V.: Novočeská skladba, Praha 1969.

Šmilauer, V.: Nauka o českém jazyku, Praha 1972.

Štěpánková, B.: K možnostem zpracování spojek a částic ve výkladovém slovníku, in: Bohemica Olomucensia 2 - Philologica Juvenilia (red. V. P. Polách), Olomouc 2010, s. 111-118.

Štícha, F.: Slovosled a aktuální členění věty, in: Kapitoly z české gramatiky, Praha 2011, s. 733-784.

Uhlířová, L.: K postavení tzv. větných příslovcí v aktuálním členění, in: Slovo a slovesnost 40, 1979, s. 143-148.

Uhlířová, L.: Knížka o slovosledu, Praha 1987.

Uhlířová, L.: Aktuální členění, Slovosled, in: H. Běličová - L. Uhlířová: Slovanská věta, Praha 1996.

Veselá, K. - Peterek, N. - Hajičová, E.: Topic-Focus Articulation in PDT: Prosodic Characteristics of Contrastive Topic, The Prague Bulletin of Mathematical Linguistics 79-80, 2003, s. 5-22.

Veselá, K. - Havelka, J.: Anotování aktuálního členění věty v Pražském závislostním korpusu. Praha 2003. (<http://ufal.mff.cuni.cz/pdt2.0/publications/VeselaHavelkaTR2003.pdf>)

Vondráček, M.: Citoslovce a částice – hranice slovního druhu, Naše řeč 81, 1998, s. 29-37.

Vondráček, M.: Příslovce a částice – hranice slovního druhu, Naše řeč 82, 1999, s. 72-78.

Zdroje

Český národní korpus - BMK. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2001. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Český národní korpus - PMK. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2001. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Český národní korpus - ORAL2006. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2008. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Český národní korpus - ORAL2008. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2008. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Český národní korpus - SYN. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Cit. 06.05.2012. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Český národní korpus - SYN2010. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Hajič J., Panevová J., Hajičová E., Sgall P., Pajas P., Štěpánek J., Havelka J., Mikulová M., Žabokrtský Z., Ševčíková-Razímová M.: Prague Dependency Treebank 2.0. Software prototype, Linguistic Data Consortium, Philadelphia, PA, USA, ISBN 1-58563-370-4, www ldc.upenn.edu, Jul 2006.

LDB Pralex (Databáze slov, slovních tvarů a slovních spojení češtiny počátku 21. století - obsahová část). Pracovní materiál Oddělení současné lexikologie a lexikografie ÚJČ, AV ČR, v. v. i.